

Nadarjeni v slovenskih šolah

Prepoznavanje dvojno izjemnih učencev na komisiji za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami

BISERKA LEP, Zavod RS za šolstvo
biserka.lep@zrss.si

● **Povzetek:** Zanimanje za preučevanje dvojno izjemnih učencev narašča tako v svetu kot pri nas. V ZDA so že lansko leto praznovali 30-letnico proučevanja. Dvojno izjemni učenci so nadarjeni in hkrati otroci s posebnimi potrebami, sem pa se običajno štejejo tudi tisti učenci, ki sicer nimajo individualiziranega programa potrebujejo pa prilagoditve in pomoč. Raziskave kažejo, da imajo ti učenci poseben vzorec tako kognitivnega kot čustvenega in socialnega funkcioniranja. Ker so zelo različni, tudi če so usmerjeni zaradi istih primanjkljajev, ovir ali motenj, potrebujejo individualno obravnavo in pomoč. V različni literaturi navajajo do 5 % dvojno izjemnih v populaciji otrok s posebnimi potrebami. Pregledali smo usmerjene otroke v letih 2013 in 2014 na Komisiji za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami Maribor 1 in ugotavljali pogostost pojavljanja dvojno izjemnih otrok.

Ključne besede: dvojno izjemni učenci, delež dvojno izjemnih

Recognition of Twice Exceptional Students by the Commission for the Placement of Children with Special Needs

● **Abstract:** The interest for researching twice exceptional students is growing in the world as well as in Slovenia. Last year, the USA already celebrated

30 years of research. Twice exceptional children are both gifted and have special needs; usually those students who do not have an individualized programme but need individual adjustments and help are included in the term. Research shows that these students have a special pattern of cognitive, social and emotional functioning. Because they greatly differ from one another, even if they have been placed because of the same learning disabilities, they still need individualized programmes and help. In different literature up to 5% of twice exceptional children are noted amongst children with special needs. The children placed in 2013 and 2014 by the Commission for the Placement of Children with Special Needs Maribor 1 have been studied and the frequency of the appearance of twice exceptional children has been established.

Key words: twice exceptional students, share of twice exceptional students

Nadarjenost vsebuje tudi nevarnost. Kakršen koli talent/nadarjenost imamo smo nekako prisiljeni k izražanju le-tega. Če je izražanje blokirano, ovirano ali komaj dovoljeno, potem se nadarjenost obrne proti nam – in zato trpimo. (Johnson, 1993, v Silverman, 2009)

1. Kdo so dvojno izjemni učenci in kaj o njih ugotavljajo tuje raziskave?

Na prvi pogled bi lahko rekli, da dvojna izjemnost pomeni, da imajo učenci posebne vzgojno-izobraževalne potrebe in so hkrati nadarjeni. Mi pa bomo uporabili širšo definicijo države Colorado (Colorado State Board of Education; Twice-Exceptional Students, 2012, str. 9), kjer dvojno izjemne učence opredeljujejo kot tiste, ki so prepoznani na enem ali več področjih izjemnosti (visok intelektualni potencial bodisi specifičen ali splošne intelektualne sposobnosti, ustvarjalnost, vizualna in uporabna umetnost, vodstvene sposobnosti) in so hkrati tudi učenci s posebnimi potrebami, ki (čeprav nimajo odločbe) potrebujejo prilagoditve in imajo (dodatno strokovno) pomoč.

Zanimanje za proučevanje učencev, ki so nadarjeni in imajo hkrati posebne vzgojno-izobraževalne potrebe, je začelo naraščati v ZDA po letu 1980. Tri leta prej je izšla prva knjiga na to temo. Avtorica June Maker (*Programs for the Gifted Handicapped*) je tako postavila temelje proučevanja posebne kategorije nadarjenih učencev - dvojno izjemnih (Bracamonte, 2010).

Običajno najdemo v literaturi oceno, da je 3 % do 5 % učencev dvojno izjemnih (Baum & Owen, 2004) - med nadarjenimi je 3 % do 5 % učencev s posebnimi potrebami in med učenci s posebnimi potrebami je 3 % do 5 % nadarjenih. Vendar gre le za oceno. Ena izmed težav pri identifikaciji dvojno izjemnih je tudi dejstvo, da mnogi dvojno izjemni otroci niso prepoznani niti

kot učenci s posebnimi potrebami niti kot nadarjeni. Njihovo funkcioniranje je povprečno, kajti visoke sposobnosti lahko zakrijejo primanjkljaje, ovire oz. motnje, ki pa tudi niso identificirane. Mnogi nadarjeni učenci namreč spontano razvijajo strategije, kako prikrijevati primanjkljaj, da ni očiten. Zato nihče ne posumi na kakršne koli posebnosti pri učencu.

Trail (2010, po Mc Callum et al, 2013) poroča o pogostosti pojavljanja dvojno izjemnih učencev med učenci s posebnimi potrebami. Navaja, da jih je med 2 % in 7 %. Kriteriji za določanje intelektualnih potencialov, ki so postavljeni za spodnjo mejo identifikacije nadarjenosti (v Sloveniji je to IQ 120), v vseh študijah niso enaki. Dogaja se, da je učenčeva izmerjena višina IQ le za kakšno točko ali dve nižja od spodnje meje. Primanjkljaji, ki jih učenec ima, lahko in ne samo, da lahko, ampak dejansko znižujejo njegov skupen rezultat zaradi področja ali področij, ki so slabše razvita (šibko področje, primanjkljaj, ovira ali motnja). Ugotavljajo da bolj, ko je sposobnost abstraktnega mišljenja pri posamezniku razvita, »lažje« učenci razvijajo strategije, ki prikrijejo dejanske učne probleme. Vendar pa je uspeh le začasen. Kasneje v času šolanja te strategije, spontano razvite v zgodnjem obdobju šolanja, ne zadostujejo več (Silverman, 2009). Zato je napaka pri ugotavljanju

Običajno najdemo v literaturi oceno, da je 3 % do 5 % učencev dvojno izjemnih – med nadarjenimi je 3 % do 5 % učencev s posebnimi potrebami in med učenci s posebnimi potrebami je 3 % do 5 % nadarjenih.

morebitne dvojne izjemnosti v takšnih primerih manjša, če se odločimo, da bomo učenca diagnosticirali kot dvojno izjemnega, kot pa če bi njegove visoke intelektualne potenciale kar prezrli.

Silvermanova (2009) predlaga, da se naj pri nadarjenih učencih, kadar primerjamo njihove dosežke na testu z normami, raje ne ukvarjamo samo z oceno, >

koliko je učenec na nekem področju nad povprečjem. Pravilno vprašanje bi se po njenem mnenju moralo glasiti: «Do katere mere diskrepanca med otrokovimi močnimi in šibkimi področji povzroča frustracijo in vpliva na celoten razvoj otrokovih potencialov?» Večja, kot je ta diskrepanca, večja je verjetnost, da je otrok

ni kot otroci s posebnimi potrebami, pri katerih šele potem ugotovljamo še morebitno nadarjenost oziroma visoke intelektualne potenciale. So tudi takšni nadarjeni otroci, ki zaradi neprepoznavanja njihovih potreb, ki izhajajo iz njihovih visokih potencialov postopoma postajajo socialno, emocionalno in vedenjsko težavni.

Dvojno izjemni učenci se učijo kompenzacijskih strategij veliko hitreje kot njihovi vrstniki.

Postanejo učno neuspešni, ker funkcionirajo (daleč) pod svojimi zmoglostmi.

oboje - nadarjen in ima učne težave, navkljub dejstvu, da je lahko njegov najnižji rezultat na testu le nekoliko nižji od povprečja oziroma ni pomembno pod povprečjem. Močna področja bi morali obravnavati ločeno od njegovih šibkih področij. Če nekdo na testu dosega visok potencial na enem podtestu in podpovprečnega na drugem podtestu ju ne bi smeli primerjati znotraj norm. V tem primeru lahko namreč naredimo napako in sklepamo, da je otrok povprečen, ne pa - kar je v resnici - visoko nadarjen otrok s posebnimi potrebami. Dvojno izjemni učenci se učijo kompenzacijskih strategij veliko hitreje kot njihovi vrstniki. Torej njihova šibka področja znižujejo celoten rezultat na testu in lahko dajejo vtis, da so manj nadarjeni, kot pa v resnici so.

Montgomeryjeva zatrjuje, da bi morali vsem dvojno izjemnim učencem pri določanju njihovih potencialov dodati še 10 IQ točk, tako da se vsaj nekoliko omili vpliv šibkih področij na skupni rezultat (Montgomery 2013). Govori o dveh vrstah izjemnosti, ki pa ju ne ločuje striktno, ampak, kadar je učenec nadarjen in hkrati učenec s posebnimi potrebami, je dvojno izjemen. Ker pa se dogaja dokaj pogosto, da imajo otroci s posebnimi potrebami hkrati več težav na večih področjih (npr.: primanjkljaji na posameznih področjih učenja in govorno-jezikovne motnje, ali Aspergerjev sindrom in ADHD) govori tudi o otrocih z dvojno/

Montgomeryeva (2012) opozarja na sedem problemov, s katerimi se srečujejo dvojno/ multiplo izjemni učenci:

1. Otrok s posebnimi potrebami ima morda pomoč samo za odpravljanje primanjkljajev, ovir ali motenj ter za učenje strategij, nima pa ustreznih intelektualnih izzivov, ki jih prav tako potrebuje za svoje duševno zdravje. Zanje je to izjemno frustrirajoča situacija.
2. Zaradi tega lahko nastanejo emocionalne in vedenjske težave - otrok tako postane multiplo izjemen. V obeh primerih pa lahko ostane fokus pomoči osredotočen na posebne potrebe otroka in še vedno je spregledan njegov visoki potencial.
3. Če so ugotovljeni visoki potenciali in tudi posebne potrebe in učenec še vedno ni uspešen, je vzrok morda v pomanjkljivih spretnostih in znanjih učitelja.
4. Problem je morda tudi v otrokovih dvojnih ali multiplih težavah (zaradi sopoajvnosti več primanjkljajev, ovir oz. motenj); iste strategije namreč niso vedno uporabne za vse vrste primanjkljajev, ovir oz. motenj.
5. Če uporabljamo primerne (inkluzivne) učne metode lahko te težave premagujemo. Montgomeryjeva je kritična do modela, ki je pogosto prisoten v Angliji, ko po eni strani učenca ločeno poučujejo zaradi posebnih potreb, po drugi pa uporabijo model akceleracije za izrazito močno področje. Meni, da je tak način upravičen le v primerih, ko je učitelj ni ustrezno usposobljen za poučevanje otrok z dvojno/multiplo izjemnostjo.
6. Učenci so lahko tudi preobremenjeni. Če prejemajo dodatno strokovno pomoč, ko paralelno teče pouk, so trikratno obremenjeni: dohitevajo staro snov, ne morejo sodelovati pri usvajanju nove, zato se lahko postavi vprašanje, kaj učenci s tem sploh pridobijo?
7. Opozarja tudi na problem, ko se termin »otrok s posebnimi potrebami« razume v nekem okolju kot žaljivka.

Če so ugotovljeni visoki potenciali in tudi posebne potrebe in učenec še vedno ni uspešen, je vzrok morda v pomanjkljivih spretnostih in znanjih učitelja.

multiplo izjemnostjo. Za takšne učence uporablja hkrati skupaj oba pojma, in sicer o govori o »double and multiple exceptionality (DME) - dvojna in multipla izjemnost (Montgomery 2012).

Za učence z več primanjkljaji, ovirami ali motnjami, ki imajo hkrati tudi visok intelektualni potencial, je nudenje pomoči in spodbujanje ter razvijanje njihovih močnih področij v času šolanja še toliko bolj zahtevno in hkrati nujno.

Vsi dvojno izjemni učenci niso najprej prepozna-

Kaplanova je raziskovala sopoajvnost različnih primanjkljajev, ovir ali motenj pri otrocih s primanjkljaji na

posameznih področjih učenja (2000, v Montgomery, 2012). Ugotovila je, da je le 49 % čistih dislektikov, ostalih 51 % ima še kakšen drug primanjkljaj, oviro oz. motnjo. Pri učencih z ADHD je bil ta delež 22 %. Nekateri drugi avtorji, kot sta Clements in Duke, so ugotavljali 30 % sopojavnost (Clements, 1966, Duke, 2002 v Montgomery, 2012). Novejše študije ugotavljajo kar 50 % sopojavnost (Montgomery, 2012).

Betts in Neihartova sta na podlagi dolgoletnega proučevanja in opazovanja opisala 6 tipov nadarjenih, ki sta jih imenovala: uspešni, zahtevni, pritajeni, osipniki, dvojno izjemni in avtonomni.

Skratka, iz poročil o raziskavah lahko sklepamo, da z natančnejšo diagnostiko posameznih primanjkljajev, ovir ali motenj avtorji ugotavljajo porast sopojavnosti več različnih težav pri posameznem otroku oz. da se zmanjšuje delež učencev, pri katerih je diagnosticiran le en primanjkljaj, ovira ali motnja.

Jasna Cvetković-Lay (2014) je ustanoviteljica Centra za spodbujanje nadarjenih otrok »Bistrič« v Zagrebu. V njihove programe za nadarjene otroke vsako leto sprejmejo tri ali štiri dvojno izjemne otroke. Pri svojem delu z nadarjenimi ugotavljajo, da je preventivni razvojni program, ki ga izvajajo, še posebej pomemben, ker se pri njih vedenjske motnje še posebej pogosto pojavljajo. Meni, da je najtežja kombinacija dvojne izjemnosti pri nadarjenih v povezavi z ADHD. Izkušnje pri delu so pokazale, da ti otroci šele po 10 mesecih intenzivnega druženja v delavnicah, kjer so med sebi enakimi, kjer so manjše skupine, kjer imajo možnost

izbire, da počno tisto, kar jih veseli, kjer je zabavno in dovolj zahtevno, začno spreminjati svoje vedenje. Spremembe zaznajo tako v delavnicah, ki jih vodijo, o spremembah vedenja jim sporočajo starši, včasih pa tudi učitelji. V delavnicah najprej ustvarijo priložnosti za samopotrjevanje ter samovrednotenje na podlagi lastnih dosežkov. Šele nato se osredotočijo na izobraževalne cilje. Layeva navaja mnenja različnih avtorjev, ki prav

tako menijo, da je precej več nadarjenih otrok s prikritimi težavami, kot je splošno sprejeto, in da se pri šestini otrok težave odkrijejo šele na psihološkem testiranju.

Betts in Neihartova (1988) sta na podlagi dolgoletnega pro-

učevanja in opazovanja opisala 6 tipov nadarjenih, ki sta jih imenovala: uspešni, zahtevni, pritajeni, osipniki, dvojno izjemni in avtonomni. Nadarjeni otroci z motnjami oz. dvojno izjemni razvijejo značilne psihološke profile, ki sta jih opisala. Tukaj bomo predstavili samo opis profila dvojno izjemnih otrok.

Še štiri avtorice so se lotile pregleda empiričnih raziskav o dvojno izjemnih učencih v obdobju 20 let, od 1990 do 2009 (Foley Nicpon, Allmon, Sieck, Stinson, 2010). Našle so 43 člankov različnih avtorjev. Največ raziskav je bilo opravljenih o dvojno izjemnih učencih s primanjkljaji na posameznih področjih učenja (21), potem o dvojno izjemnih učencih z ADHD (17) in še nekaj raziskav o dvojno izjemnih učencih z avtistično motnjo (5). Ker je bila metodologija raziskovanja različna, ni bila možna neposredna primerjava rezultatov. Vseeno pa so na osnovi rezultatov lahko oblikovale dva pomembna sklepa:

Čustva in odnosi	Vedenje	Potrebe	Zaznavanje odraslih in vrstnikov	Identifikacija	Podpora doma	Podpora šole
Nemočni, frustrirani, nizka samopodoba, jeza;	Nestanovitnost pri delu daje vtis povprečnega oz. podpovprečnega učenca, lahko je moteč ali celo eksploziven;	Poudarek na močnih področjih, učenje obvladovanja veščin, svetovanje, razvijanje sposobnosti;	Zdi se čuden, neumen, nemočen; vrstniki se ga izogibajo, vidijo samo primanjkljaj, oviro oz. motnjo; povprečno oz. podpovprečno uspešen učenec	Na WISC so razpršeni rezultati, pogosto več kot 11 točk; upošteva se naj priporočilo osveščene učitelja, priporočilo strokovnih sodelavcev; intervju, nastop ali naloga;	Prepoznajo nadarjenost, podpirajo, omogočajo situacije, kjer se lahko izkaže; iščejo svetovalca oz. pomoč za družino; so zagovorniki svojega otroka;	Vključevanje v program za nadarjene; zagotovitev pogojev in virov; zagotoviti alternativne možnosti; dati otroku možnosti za druženje z vrstniki; individualno svetovanje;

Tabela 1. Tipi nadarjenih po Betts in Neihart (1988): Dvojno izjemni nadarjeni

Prvi sklep je bil, da lahko imajo nadarjeni učenci na nekem področju delovanja specifične vzgojno-izobraževalne potrebe, so torej otroci s posebnimi potrebami. Ker so zelo raznolika skupina, jih ni možno prepoznati po nekih vnaprej določenih kriterijih, **vsak zahteva individualno diagnostiko in obravnavo.**

Drugi sklep pa govori o tem, da lahko imajo nekateri, vendar ne vsi, zaradi svoje dvojne izjemnosti čustvene socialne težave. Samo celovita evalvacija vseh informacij lahko daje odgovor na vprašanje o pravilnem pristopu za te učence – **kje jim nuditi pomoč in kje jim nuditi spodbudo za doseganje višjih učnih ciljev.**

Na temelju te raziskave in še nekaterih drugih sta Assouline in Whitemanova (2011) prišli do spoznanj, ki sta jih strnili v naslednjih 10 točk:

1. Ključno je, da pridobimo Informacije iz več različnih virov (starši, strokovnjaki, poročilo šole); le takšne omogočajo razumevanje intelektualnih in psihosocialnih značilnosti posameznega učenca. So tudi nujne, da lahko naredimo ustrezen načrt oziroma individualiziran program, ki se bo osredotočal na močna področja učenca, prav tako pa tudi na nujno nudenje pomoči in prilagoditev na šibkih področjih.
2. Vedenje učenca v razredu in njegov učni uspeh morati biti gledana iz širšega zornega kota - v kontekstu učenčevih nesinhronih (močna področja - šibka področja) sposobnosti.
3. Učence, ki so na testu merjenja inteligentnosti dosegli rezultat nad 95. percentilom, bi morali individualno obravnavati še v luči morebitne akceleracije. V ZDA to pomeni takojšnjo vključitev v obogatitvene programe za nadarjene.
4. Akceleracija je lahko učinkovit ukrep za nadarjene učence, prav tako pa tudi za dvojno izjemne učence.
5. Učenci, ki pokažejo več in bolj poglobljeno znanje na določenih področjih, ali se odlikujejo v hitrosti mišljenja, analizi, sintezi, ne bi smeli biti obravnavani samo zaradi vedenjskih in/ali socialnih težav. Zanje bi morali izdelati načrt pomoči, ki vključuje tudi zanje primerne (in potrebne) intelektualne izzive.
6. Individualiziran program za dvojno izjemnega učenca mora vsebovati tudi informacije o njegovi nadarjenosti in/ali talentih, ne le o njegovih posebnih vzgojno-izobraževalnih potrebah.
7. Starši bi morali sodelovati z učitelji pri evalvaciji IP-ja svojih otrok.

8. Pri sumu na avtistično motnjo bi moral biti uporabljen ustrezen instrumentarij in opravljena celovita evalvacija; pri učencu naj bi se spremljala njegova dnevna rutina ter bi moral biti opravljen razgovor z učencem in starši.
9. Prav tako kot posebne potrebe zahtevajo redno spremljanje učenčevega funkcioniranja, kar nam daje možnost pravočasnega in pravilnega ukrepanja, je nujno tudi sistematično spremljanje in preverjanje zahtevnosti nalog, ki jih dajemo takšnemu učencu. **V individualiziran program morata biti vključeni obe posebnosti učenca in obe tudi spremljani ter evalvirani.**
10. Posebna pozornost naj bo namenjena diferencialni diagnostiki, katere so značilnosti učenca, ki govorijo v prid teze o njegovih posebnih potrebah, in katere so značilnosti učenca, ki ga uvrščajo med nadarjene učence. Takšna diagnostika daje

Akceleracija je lahko učinkovit ukrep za nadarjene učence, prav tako pa tudi za dvojno izjemne učence.

ključne informacije za delovanje v prid otroku. Na primer: kadar nadarjeni učenec odkloni dokončanje neke naloge, se vprašamo, ali gre za problem učnih ali vedenjskih težav. Učna pomoč bo, glede na odgovor na to vprašanje, lahko zelo različna.

2. Dvojno izjemni učenci v Sloveniji

Prvi članek v slovenskem jeziku na temo dvojno izjemnih otrok je bil objavljen leta 2007, avtorice dr. Lidije Magajna. Danes pa se s to temo ukvarja že kar nekaj slovenskih strokovnjakov ter tudi učiteljev iz prakse.

Na nadarjene učence z učnimi težavami je opozoril že Koncept odkrivanja in dela z nadarjenimi (Koncept

Med dvojno izjemnimi učenci bilo le približno petina deklic. Dečkov je bilo kar štiri petine ali 78 %.

1999), vendar pa se je vprašanje o deležu tistih nadarjenih učencev, ki imajo odločbe o usmeritvi prvič jasno postavilo v analizi Zavoda RS za šolstvo o uresničevanja Koncepta - Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci v devetletni osnovni šoli ob koncu šolskega leta 2009/2010 (Bezić, Deutsch, 2011). Analiza je pokazala, da je bilo tedaj v 4. razredu med prepoznanimi nadarjenimi tudi okoli 1 % učencev z odločbami, v 9. razredu pa 0,7 %.

Sama sem, navdušena že nad prvim člankom Magajneve, pričela z raziskovanjem tuje literature, ki je bila dostopna. Zavedla sem se pomena ozaveščanja praktikov o značilnostih in potrebah teh učencev, saj bo sicer dodatna strokovna pomoč lahko zgolj enostranska in nezadostna; takšen učenec potrebuje oboje - tako dodatno strokovno pomoč kot višje intelektualne izzive. Na Komisiji za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami Maribor¹ smo zato v strokovno mnenje pričeli dosledno zapisovati dejstvo, da je otrok dvojno izjemen in potrebuje v vzgojno-izobraževalnem procesu podporo na obeh področjih. Obe področji, močna in šibka, morata biti upoštevana tudi v individualiziranem programu (IP). Prvi odziv iz prakse je bil zelo različen: od vprašanja, kaj smo si zopet »izmislili«, ignorance, do želje po tesnejšem sodelovanju in izgrajevanju možnosti, da se učencu omogočijo bolj optimalni pogoji za učenje.

Ker je od naših prvih korakov minilo že kar nekaj let, nas je zanimalo, ali je delež dvojno izjemnih učencev, ki jih kot takšne prepoznamo na naši komisiji, enak ali različen od deleža, ki ga navajajo v tuji literaturi.

V nadaljevanju navajamo podatke za leti 2013 in 2014. Kot je bilo že omenjeno, je bilo v analizi iz leta 2009/2010 ugotovljeno (Bezić, Deutsch 2011), da je med vsemi prepoznanimi nadarjenimi četrtošolci tudi 1 % dvojno izjemnih.

3. Rezultati analize o deležu dvojno-izjemnih učencev, prepoznanih na Komisiji za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami - MB 1

V letu 2013 smo usmerili v ustrezne programe vzgojno-izobraževalnega dela 411 otrok, leta 2014 pa 400. Skupaj v dveh letih torej 811. O teh jih je bilo 41 ali 5 % dvojno izjemnih (Tabela 1). Njihova starost je bila med 7,9 in 18,7 let oz. so to bili učenci od 2. razreda osnovne šole do 4. letnika srednje šole.

Koledarsko leto	Število vseh usmerjenih otrok na KUOPP MB 1	Število dvojno izjemnih	%
2013	411	22	5 (5,35)
2014	400	19	5 (4,76)

Tabela 1. Usmerjeni dvojno izjemni učenci po letih

Dve leti zapored smo torej med usmerjenimi prepoznali tudi 5 % dvojno izjemnih učencev. Menimo, da je to izjemno pomembno dejstvo. Namreč, v letu 2007, ko je prešla pristojnost komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami z Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport na Zavod RS za šolstvo, ni

V analizi iz leta 2009/2010 je bilo ugotovljeno, da je med vsemi prepoznanimi nadarjenimi četrtošolci tudi 1 % dvojno izjemnih.

bilo niti enega učenca oz. otroka, ki bi bil v strokovnem mnenju opisan tudi kot otrok z visokimi intelektualnimi potenciali.

Spol	Leto 2013	%	Leto 2014	%
Moški	16	73 %	16	84 %
Ženski	6	27 %	3	16 %
Skupaj	22		19	

Tabela 2: Usmerjeni dvojno izjemni učenci po spolu

V Tabeli 2 vidimo, da je bilo med dvojno izjemnimi učenci le približno petina deklic. Dečkov je bilo kar štiri petine ali 78 %. Leta 2014 je bil delež dečkov še višji, 84 %. Naj izpostavimo, da velja, da je tudi sicer delež usmerjenih dečkov praviloma višji kot delež usmerjenih deklic. Pričakovati je bilo, da bodo glede na spol tudi pri dvojno izjemnih razlike. >

Med dvojno izjemnimi učenci je bilo le približno petina deklic. Dečkov je bilo kar štiri petine ali 78 %.

¹ Komisija za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami Maribor 1 izdelava strokovno mnenje za otroke, ki so obravnavani v Službi za otroško in mladostniško psihiatrijo Zdravstvenega doma dr. Adolfa Drolca, Maribor. Služba ima kompletan tim strokovnjakov: pediatre, logopede, specialnega in rehabilitacijskega pedagoga, psihologe, pedopsihiatrinji. Tudi iz drugih regij prihajajo otroci v diagnostiko in obravnavo, tako da komisija pokriva večje področje, kot obsegajo organizacijske enote Zavoda RS za šolstvo. Vsako leto izdelamo določen delež strokovnih mnenj tudi za otroke iz OE Slovenj Gradec, OE Murska Sobota in OE Celje.

V naslednji tabeli (Tabela 3) vidimo, kakšen je bil nivo izobraževanja ob prvi usmeritvi.

Nivo izobraževanja	Identificirani nadarjeni v osnovni šoli			
	2013	2014	Skupaj	
Osnovna šola	19 (87 %)	16 (84 %)	35 (85 %)	4
Srednja šola	3 (13 %)	3 (16 %)	6 (15 %)	3
Skupaj	22	19	41	7

Tabela 3: Nivo izobraževanja ob prvi usmeritvi

Velika večina dvojno izjemnih je bila usmerjena že v času osnovnošolskega izobraževanja, kar 85 %, manjši del pa šele v srednji šoli, le 15 %. Glede na koledarsko leto ni večjih razlik.

Zanimivo pa je bilo tudi vprašanje, ali so učitelji in šolski svetovalni delavci že pred usmerjanjem uspeli prepoznati učenčev nadarjenost. V letu 2013 so bili takšni učenci 4, v letu 2014 pa 3, ki so bili že pred usmerjanjem identificirani kot nadarjeni ali pa je proces identifikacije ravno tedaj že potekal. Torej le približno petino dvojno izjemnih otrok že v šoli, pred postopkom usmerjanja, prepoznajo kot nadarjene. Menimo, da to ni presenetljivo in da gre kljub vsemu za napredek tudi na tem področju s širjenjem znanja in zavedanja, da obstaja skupina dvojno izjemnih otrok, da imajo ti specifične vzorce tako učenja kot reagiranja in vedenja ter emocionalnega odzivanja, je vedno več možnosti, da bodo deležni ustreznih pedagoških pristopov, kjer bo poudarek na njihovih močnih področjih in bodo individualno obravnavani in spremljani.

Naš cilj je namreč tudi, da bi prišlo na usmerjanje čim manj takšnih učencev, za katere šola v obveznem »Poročilu o otroku« zapiše, da po njihovem mnenju

Največ dvojno izjemnih učencev je usmerjenih zaradi kombinacije primanjkljajev na posameznih področjih učenja in ADHD. Takšnih je kar 40 %.

učenec usmeritve ne potrebuje, ker ima dobre povprečne rezultate, po pregledih pa se izkaže, da gre za težjo obliko disleksije, in da so otrokovi intelektualni potenciali v zgornjih 3 % populacije ...

V letu 2013 (4) in 2014 (3) je bilo v srednjih šolah usmerjenih skupaj 7 dvojno izjemnih dijakov. Večina jih je imela pedagoško pogodbo, vendar ne vsi. Štirje dijaki s pedagoško pogodbo so bili obravnavani pri pedopsihiatriji zaradi anksiozno-depresivne simptomatike. Eden izmed njih je bil že v osnovni šoli identificiran za nadarjenega. Niso pa opazili njegovih težav oz.

posebnosti in zato ni bil usmerjen že v času osnovnošolskega izobraževanja. Nekateri dijaki pa so usmerjeni v ustreznih program šole proti koncu izobraževanja v srednji šoli, pred maturo. Pedagoška pogodba jim med šolanjem namreč omogoča prilagoditve pri pouku in preverjanju in ocenjevanju znanja. In to je v tistem času lahko dovolj za pozitiven učni uspeh. Šele pred maturo pa se odločijo za usmerjanje, ker na maturi ni možna nobena prilagoditev, če dijak nima ustrezne odločbe; pa čeprav gre morda samo za potreben podaljšan čas za pisanje maturitetne pole. Nekateri dijaki pa so usmerjeni že v 1. ali 2. letniku, saj za marsikatero dijaka obseg snovi postane tako velik, da ne morejo več prikriti svojih primanjkljajev na učnem področju.

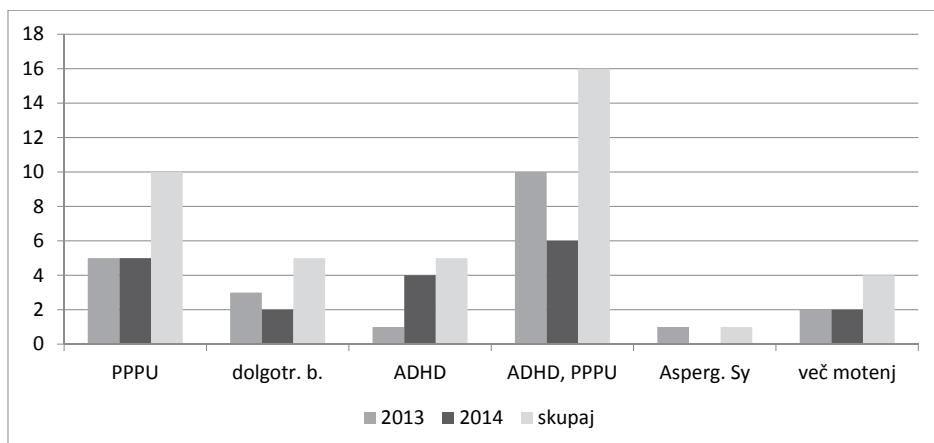
V naslednji preglednici (Tabela 4) prikazujemo značilnosti dvojno izjemnih učencev po kriterijih za usmerjanje.

zi po kriteriju usmeritve	2013	2014	Skupaj
Primanjkljaji na PPU	5	5	10
Dolgotrajno bolni	3	2	5
ADHD	1	4	5
ADHD in PPPU	10	6	16
Aspergerjev sindrom	1	/	1
Več motenj	2	2	4
Skupaj	22	19	41

Tabela 4: Dvojno izjemni učenci po kriterijih za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami

Zapisani kriteriji niso povsem identični sedanjemu zapisu v Kriterijih za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami, saj se od 1. 5. 2014 uporabljajo nekoliko spremenjeni. Na naši komisiji, ki usmerja otroke tudi otroke, ki jih predlagajo zdravstvene ustanove, je več otrok z diagnozo ADHD, ki pa je sicer v kriterijih zajeta pod kategorijo dolgotrajna bolezen. Tako smo posebej predstavili skupino z usmeritvijo ADHD in posebej tudi sopoavnost primanjkljajev na posameznih področjih učenja in ADHD. Omenjene podatke prikazujemo še grafično (Graf 1).

Vidimo, da je največ dvojno izjemnih učencev usmerjenih zaradi kombinacije primanjkljajev na posameznih področjih učenja in ADHD. Takšnih je kar 40 %. Naslednji so učenci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja, njihov delež je 24 %, po 12 % učencev pa je usmerjenih bodisi zaradi dolgotrajne bolezni ali ADHD-ja, nekoliko manj je učencev z več motnjami in le eden z Aspergerjevim sindromom.

Graf 1: Dvojno izjemni učenci po kriterijih za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami

Če združimo podatke za učence z več motnjami (več motenj ter primanjkljaji na posameznih področjih učenja v kombinaciji z ADHD) je polovica ali 50 % dvojno izjemnih učencev usmerjenih zaradi sopoljavnosti večih težav hkrati. Ta podatek se sklada z novjšimi rezultati raziskav Montgomeryjeve, da je sopoljavnost drugih težav pri otrocih s primanjkljaji na posameznih področjih učenja kar 50 %.

Usmerjeni dvojno izjemni učenci, ki jih je v zadnjih dveh letih usmerila naša komisija, so bili tudi iz drugih regij Slovenije, ne le iz mariborske. Skupaj jih je bilo 5 (12 %); po dva iz OE Murska Sobota in OE Celje ter eden iz OE Slovenj Gradec.

Približno petino dvojno izjemnih otrok že v šoli, pred postopkom usmerjanja, prepoznajo kot nadarjene.

4. Zaključek

Dvojno izjemni učenci so med nami; vprašanje je le, ali smo dovolj ozaveščeni in ali imamo dovolj znanja in energije, da jih pravilno prepoznamo in nudimo ustre-

zno podporo. Ta ne vključuje le pomoči oz. prilagoditve in dodatne strokovne pomoči, ampak tudi nujno potrebne intelektualne izzive na njihovih močnih področjih.

Strinjamo se, kot je zapisala Johnsonova (Jonson, 1993 v Silverman, 2009), da je nadarjenost lahko tudi »nevarna«, če učencu ni omogočeno, da svoj visok potencial tudi udejanja in ga razvija. Od tega je odvisno njegovo duševno zdravje. V uvodni brošuri za konferenco v Novi Zelandiji leta 2009 je Rodney Barber, predsednik, zapisal, da si kot majhna država ne smejo in ne morejo privoščiti niti socialno niti ekonomsko, da ne bi skrbeli za učence z učnimi težavami kot tudi za njihove učitelje. Omogočiti morajo, da učenci uresničijo svoje potenciale, ti pa bodo svoj pozitiven prispevek k razvoju Nove Zelandije prispevali v bodočnosti. Morda bi bilo nujno, da bi takšno stališče prevzela tudi naša politika in stroka.

Viri:

1. Assouline, G.S., Whiteman, S.C. (2011). Twice-Exceptionality: Implications for School Psychologists in the Post- IDEA 2004 Era, *Journal of Applied School Psychology*, 27: 4, 380-402, published online: 04. Nov. 2011.
2. Barber, R., (2009). President's Message, SPELD Conference, 2009, Going for gold, Celebrating Creativity, Taranaki, New Zeland. <http://www.speld.org.nz/downloads/SPELD%20Reg%20Brochure.pdf> (dostop 18. 2. 2015)
3. Baum, S.M. in Owen, V.S. (2004). To be gifted & learning disabled: strategies for helping bright students with learning & attention difficulties. Mansfield center Conn: Creative Learning Press.
4. Betts, C.T. & Neihart, M., (1988). Profiles of the Gifted and Talented, *Gifted Child Quaterly*, vol. 32, no. 2, str. 248-253.
5. Bezić, T., Deutsch, T. (2011). Poročilo o raziskavi: Analiza uresničevanja Koncepta- Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci v devetletni OŠ, ob koncu šil. Leta 2009/2010. Potrjeno na seji ekspertne skupine za VIZ delo z nadarjenimi, 10. 11. 2011. http://www.zrss.si/pdf/24111145902_bezi_c_2011_porocilo_o_raziskavi_-_analiza_uresnicevanja_koncepta_nad_o%C5%A1_9_10splet.pdf.
6. Bracamonte M. (2010). 2e students: Who They Are and What They Need, *Twice-Exceptional Newsletter*, Issue 39, March/April 2010, str. 3-9.
7. Cvetković-Lay, J. (2014). Vključevanje dvojno izjemnih otrok v program delavnic centra »Bistič«, *Pedagoška revija za predšolsko vzgojo in prvi triletji*, EDUCA, št. 5/6, str. 57-68.
8. Foley Nicpon, M., Allmon, A., Sieck, B., Stinson, D.R. (2010). Empirical Investigation of Twice-Exceptionality: Where Have We Been and Where Are We Going?, *Gifted Child Quaterly*, 55 (1), str. 4-17.
9. Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami (v veljavi od 1. 5. 2014).
10. Lep, B. (2012). Dvojno izjemni učenci - nadarjeni učenci s specifičnimi učnimi težavami. V Bezić, T., *Vzgojno-izobraževalno delo z nadarjenimi učenci osnovne šole*, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.
11. Lep, B. (2014). Twice-Exceptional Children Detected in Year 2013, v European Council for High Ability, 14. International ECHA Conference RE: Thinking Giftedness: Giftedness in Digital Age, programme adn abstract book, september 17-20, 2014, Ljubljana, Slovenia.
12. Magajna L., Božič, J. (2012). Vloga šolskega psihologa pri prepoznavanju in obravnavi rizičnih skupin nadarjenih učencev, *Posvetovanje Vloga psihologa v vzgoji in izobraževanju nadarjenih*, 27. 1. 2012, Ljubljana, Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, str. 27-44. http://www.pef.unilj.si/fileadmin/Datoteke/CRSN/branje/Vloga_psihologa_v_vzgoji_in_izobra%C5%BEevanju_nadarjenih_zbornik_s_posveta__2012_.pdf.
13. Mc Callum, R.S., Bell, S.M., Coles, J.T., Miller, K.C., Hopkins, M.B., Hilton-Prillhart, A. (2013). A Model for Screening Twice-exceptional Students (Gifted With Learning Disabilities) Within a Response to Intervention Paradigm, *Gifted Child Quaterly*, Special Issue: Twice-Exceptionality, str. 209-222. <http://gcq.sagepub.com/content/57/4/207.refs> (dostop 18. 2. 2015).
14. Montgomery, D. (2013). Dual and Multiple Exceptionality (DME). V: *Strokovni posvet za socialne in rehabilitacijske pedagoge, učitelje ter druge strokovne delavce v izobraževanju. Nadarjeni učenci s posebnimi potrebami*, Pedagoška fakulteta, Center za raziskovanje in spodbujanje nadarjenosti, Ljubljana.
15. Reid, G., Kavkler, M., Viola, S.G., Košak Babuder, M., Magajna, L. (2007). *Učenci s specifičnimi učnimi težavami: skriti primanjkljaji - skriti zakladi*. Ljubljana: Društvo Bravo - društvo za pomoč otrokom in mladostnikom s specifičnimi učnimi težavami.
16. Silverman, L. K. (2009). Twice-Exceptional Children, *Going for Gold-Celebrating Creativity- SPELD Conference NZ, 2009*. <http://www.speld.org.nz/downloads/Linda%20Silverman%20-%20Summaries.pdf> (dostop 18. 2. 2015).